

Vlaanderen
is erfgoed

Opheffingsdossier

Hotel Saint-Antoine in Antwerpen

Monument

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

Opheffingsdossier:

Hotel Saint-Antoine, Antwerpen, Groenplaats 40, 40a – monument
(opheffing)

Onderwerp

Benaming: Hotel Saint-Antoine

Adres of ligging: Groenplaats 40, 40a Antwerpen

Dossier

Type dossier: opheffingsdossier (Gehele opheffing)

Dossiernummer: 4.001/11002/157.1

Bescherming

Beschermd als: monument

Beschermingsbesluit: koninklijk besluit van 31 augustus 1977

URI Besluitendatabank Onroerend Erfgoed: <https://id.erfgoed.net/bsluiten/1120>

Inventaris Onroerend Erfgoed

URI Inventaris Onroerend Erfgoed: <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/6274>

Samenvatting

De bescherming als monument van het Hotel Saint-Antoine, Groenplaats 40, 40a in Antwerpen wordt opgeheven. Het pand werd in 1987 gedeeltelijk gesloopt, waarbij enkel de noordgevel aan de Groenplaats en een deel van de zijgevel aan de Geefsstraat behouden bleef. Van de bewaarde gevels werd in 1992-1994 enkel een deel van de noordgevel geïntegreerd in een nieuwbouwcomplex. De erfgoedwaarden van het monument zijn door de sloop en het fragmentair behoud van de gevel als nefast voorbeeld van façadisme onherstelbaar aangetast of verloren gegaan.

Datum

Datum: 28/03/2023

INHOUDSTAFEL

1.	Aanleiding tot opmaak van het dossier	4
2.	Beschrijvend gedeelte	4
2.1.	Ruimtelijke context.....	4
2.2.	Historiek van het beschermde goed	4
2.3.	Historiek van het beschermings- en beheerdossier	5
2.3.1.	Kantooruitbreiding P.T.T. Groenplaats 40-43: dreiging sloop (1974)	5
2.3.2.	Bescherming als monument (1976-1977).....	6
2.3.3.	Aanvraag opheffing bescherming (1980-1981).....	7
2.3.4.	Hernieuwde vraag tot opheffing (1983).....	8
2.3.5.	Aanvraag sloop achterbouw werfinrichting MIVA (1985).....	9
2.3.6.	Aanvraag volledige sloop werfinrichting MIVA (1987).....	9
2.3.7.	Voorstel nieuwbouw 'Lombardia Gardens & Karios' nv Kairos (1992).....	10
2.3.8.	Voorstel gehele opheffing (1992)	11
2.4.	Fysieke toestand van het onroerend goed	12
2.5.	Juridische toestand	12
2.5.1.	Adres en kadaster	12
2.5.2.	Onroerend erfgoed	12
2.5.3.	Omgeving	12
3.	Evaluerend gedeelte	13
3.1.	Evaluatie van de opheffing van de bescherming	13
3.2.	Registratie van de erfgoedwaarden die verloren gaan	13
3.3.	Motivering van de afbakening van de opheffing	14
4.	Bronnen	14
4.1.	Archieven	14
4.1.1.	Archief Onroerend Erfgoed	14
4.1.2.	Stadsarchief Antwerpen	14
4.2.	Digitale bronnen.....	15
5.	Bijlagen bij het inhoudelijk dossier	15
5.1.	Omgevingsplan	15
5.2.	Fotobijlage	15
5.3.	Documentatie	15

1. AANLEIDING TOT OPMAAK VAN HET DOSSIER

Dit is het inhoudelijk dossier bij het opheffingsbesluit van het Hotel Saint-Antoine in Antwerpen. De opheffing van de bescherming kadert in de evaluatie van het beschermde erfgoedbestand, zoals ingeschreven in de Beleidsnota Onroerend Erfgoed (2019-2024) van minister Matthias Diependaele.

De bescherming van het Hotel Saint-Antoine als monument werd onderzocht in het project 'snelle screening' (2021-2022). Deze snelle screening had als doel om op een termijn van anderhalf jaar die beschermingen te detecteren die vandaag overduidelijk niet meer aan de hedendaagse selectiecriteria voor bescherming voldoen. Met uitzondering van de stedenbouwkundige ensembles en het archeologisch en varend erfgoed, werd het volledige beschermde bestand gescreend.

Dit dossier betreft de gehele opheffing van de bescherming als monument van het Hotel Saint-Antoine in Antwerpen.

2. BESCHRIJVEND GEDEELTE

2.1. Ruimtelijke context

Het Hotel Saint-Antoine bevond zich aan de Groenplaats op de hoek met de Geefsstraat en Schoenmarkt en maakte deel uit van de zuidelijke pleinwand van de Groenplaats in Antwerpen. De neoclassicistische pilastergevel sloot aan op de lijstgevels van het naastgelegen Hotel de Proli en het Hoofdkantoor van de Posterijen, Groenplaats 41-42 en Groenplaats 43. Het pand gaf aan de overzijde van de Geefsstraat uit op het Bisschoppelijk Paleis aan de Schoenmarkt.

De bescherming van het Hotel Saint-Antoine als monument in 1977 volgde op de bescherming van het Hotel de Proli. Van dit herenhuis werden in 1976 de ingangsomlijsting en de tweede en derde bouwlaag van de voorgevel beschermd als monument. In 1981 werd ook het Hoofdkantoor van de Posterijen beschermd als monument, waardoor nagenoeg het volledige zuidelijke gevelfront van de Groenplaats een beschermd statuut genoot.

2.2. Historiek van het beschermde goed

Het Hotel Saint-Antoine was vanaf de vroege 19de eeuw een van de meest prestigieuze en drukst bezochte hotels van Antwerpen (zie documentatiebijlage 5.3. figuur 1-4).¹ Het perceel werd in de 16de eeuw ingenomen door het kanunnikenhuis, dat vanaf 1604 het Bisschoppelijk Seminarie huisvestte. Vanaf 1722 was hier het gasthof 'Sint-Antonius van Padua' gevestigd. Het 'Hôtel Saint-Antoine', uitgebaat door de van oorsprong Duitse hotelier Nicolas Schmitt-Spaenhoven, werd omstreeks 1840 heropgericht.

Het pand werd in de jaren 1920 aangekocht door de Société Générale Belgo-Américaine die in 1924 belangrijke aanpassingswerken liet uitvoeren, waaronder het slopen van de gelijkvloerse verdieping en het afschuinen van de hoek van de Groenplaats met Sint-Bernardstraat (huidige Geefsstraat) voor de realisatie van een winkelpui.

Vanaf 1928 werd het pand omgevormd tot het grootwarenhuis 'Les Galeries Nationales' in opdracht van de Société Immobilière Peltzer et Fils. Deze lieten de aanpassingen uitvoeren naar ontwerp van architect Jean-Gaston Mauge (1875-1939). Het pand werd in 1987 zo'n tien jaar na de bescherming op de geschoorde voor- en zijgevel na gesloopt. Een deel van

¹ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2023: *Hotel Saint-Antoine* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/4016> (geraadpleegd 14 maart 2023).

de voorgevel werd omstreeks 1992-1994 geïntegreerd in een nieuwbouwcomplex met appartementen en handelsruimtes.

2.3. Historiek van het beschermings- en beheerdossier

2.3.1. Kantooruitbreiding P.T.T. Groenplaats 40-43: dreiging sloop (1974)

In de jaren 1970 wenste de Regie der Gebouwen een grootschalige kantooruitbreiding door te voeren aan de zuidelijke zijde van de Groenplaats om de diensten van de Regie der Posterijen in Antwerpen te huisvesten². Voor de realisatie van de nieuwe postkantoren in opdracht van het Ministerie van Post, Telegraaf en Telefoon (P.T.T.) had de Belgische Staat het gebouw van Les Galeries Nationales (het voormalige Hotel Saint-Antoine) aangekocht. De initiële plannen voorzagen de afbraak van de volledige zuidelijke pleinwand van de Groenplaats, waardoor ook het aanpalende Hotel de Proli en het hoofdkantoor van de Posterijen gesloopt dreigden te worden. De Stad Antwerpen had echter de uitdrukkelijke wens het zuidelijke gevelfront aan de Groenplaats te behouden omwille van de architectuurhistorische waarde³.

Op het overleg van 21 maart 1974 met de Regie der Gebouwen en de Regie der Posterijen stuurde de Stad Antwerpen aan op het behoud van de historisch waardevolle gevels, hierin gesteund door het Bestuur van de Stedebouw en de Ruimtelijke Ordening. De Stad deelde mee dat het Provinciaal Comité voor Monumenten en Landschappen een onderzoek naar de architectuurhistorische waarde zou hebben ingeleid en haar bevindingen hebben overgemaakt aan de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen (KCML).

Tijdens een plaatsbezoek van 29 maart 1974 in aanwezigheid van de Regie der Gebouwen en de Regie der Posterijen wees de Stad op de stijletheid van de zuidelijke pleinwand en het belang van deze gebouwen voor het stadsbeeld, in het bijzonder gezien van op de Schoenmarkt als verlenging van het Bisschoppelijk Paleis⁴. De Regie der Gebouwen bleef echter gekant tegen het behoud van de bestaande bebouwing gezien de hogere investeringskosten voor instandhouding en restauratie. Het realiseren van nieuwe kantoren binnen het bouwblok met behoud van de voorbouw bleek bovendien onmogelijk, gezien de centrale Post op vraag van de Stad diende uit te geven op de Groenplaats.

De Regie der Gebouwen en de Stad Antwerpen bereikten een akkoord over het behoud van de historisch waardevolle gevels aan de Groenplaats (zie documentatiebijlage 5.3. figuur 5).⁵ Voor de uitbreiding van de postdiensten aan de Groenplaats zou een masterplan opgesteld worden. De hoofdgebouwen aan de zuidelijke pleinwand zouden hierbij gevrijwaard worden, waaronder het voormalige Hotel Saint-Antoine. De Stad Antwerpen gaf aan over deze aangelegenheid nog het advies van de KCML te zullen inwinnen.

Op 6 september 1974 beoordeelde het College van Burgemeester en Schepenen de aanvraag voor de sloop van het Hotel Saint-Antoine ongunstig⁶. De stedelijke dienst voor werken wees op de architectuurhistorische waarde van het gebouw. De voor- en zijgevel vormden volgens de stedelijke diensten een gelukkig architectuurhistorisch geheel, zowel met het Bisschoppelijk Paleis aan de Schoenmarkt als met het aanpalende Hotel de Proli, Groenplaats 41-42, en het Hoofdkantoor van de Posterijen, Groenplaats 43 (zie documentatiebijlage 5.2. figuur 6-7). De historisch waardevolle gevels werden bovendien

² Stadsarchief Antwerpen, Bouwdossier 18#56479.

³ Stadsarchief Antwerpen, Bouwdossier 18#56479, Verslag vergadering staatsgrondenstaatsgebouwen 21 maart 1974.

⁴ Stadsarchief Antwerpen, Bouwdossier 18#56479, Verslag plaatsbezoek gebouwen Groenplaats 40-43 29 maart 1974.

⁵ *Ibid.*

⁶ Stadsarchief Antwerpen, Bouwdossier 18#56479, Brief Stad Antwerpen aan Bestuur voor Stedebouw en Ruimtelijke Ordening, 5 februari 1975.

nog recent opgenomen op de inventaris bouwkundig erfgoed van de stad onder categorie C als 'beschermenswaardig'. Dit hield in dat hoewel de gevels volgens het Monumentendecreet van 1931 niet beschermd zijn als monument of landschap, zij dit volgens de stedelijke diensten wel zouden moeten zijn.⁷

2.3.2. Bescherming als monument (1976-1977)

Ondanks het akkoord inzake het behoud van het zuidelijk gevelfront van de Groenplaats bleek de sloop van het Hotel Saint-Antoine in de daaropvolgende jaren nog niet afgewend. In een inspectierapport van de Rijksdienst voor Monumenten- en Landschapszorg van juni 1976 werd naar aanleiding van de voorlopige bescherming van de geveldelen van het aanpalende Hotel de Proli, Groenplaats 41-42, gewezen op de noodzaak om zowel het Hotel Saint-Antoine, Groenplaats 40, als het hoofdkantoor van de Posterijen, Groenplaats 43, te beschermen⁸. De Regie der Gebouwen zou ondanks een eerdere weigering van sloop toch willen doorgaan met de afbraak van de naastgelegen panden:

"Op de vrij gekomen gronden zou een nieuw complex worden opgetrokken dat het geklasseerde pand 41-42 zal omkaderen en zodoende ook op deze pleinwand de stedenbouwkundige eenheid voorgoed tot het verleden zal doen behoren."⁹

De Rijksdienst gaf aan dat de Regie der Gebouwen met de hernieuwde plannen tot sloop voorgaande afspraken naast zich neer legde. De moeilijkheid om de nieuwbouw te laten aansluiten op de bestaande bebouwing zou de volledige afbraak noodzaken. Ook gaf de Regie duidelijk de voorkeur om voor de centrale toegang van de Post aan de Groenplaats een nieuwbouw te realiseren.

"De voorgenomen afbraak gaat volledig in tegen vroegere afspraken waarbij aan de PTT op de achterliggende gronden een zekere vrijheid gelaten werd terwijl de pleinwand zou behouden blijven. De ingenieurs en architecten van Openbare Werken schijnen echter niet in staat een behoorlijke aansluiting te realiseren tussen de nieuwbouw en de te behouden gebouwen. Verder gaat het volgens hen niet op dat het publiek slechts langs enkele krotten toegang zou krijgen tot hun nieuwbouw terwijl hier toch de kans geboden wordt om de Groenplaats te verfraaien met passende nieuwbouw die in elk geval beter is dan de bestaande krotten."¹⁰

Na de bescherming van het Hotel de Proli werd in augustus 1976 uiteindelijk ook de procedure tot bescherming van het Hotel Saint-Antoine ingeleid¹¹. De Rijksdienst onderschreef de architectuurhistorische waarde van het Hotel Saint-Antoine als voormalig hotelcomplex gebouwd in 1840 met neoclassicistische pilastergevel. Ook de ensemblewaarde en stedenbouwkundige samenhang met het voormalige Bisschoppelijke Paleis aan de Schoenmarkt gebouwd in 1779 werd aangehaald als één van de kwaliteiten.

Zowel het Bestuur van de Stedebouw en Ruimtelijke Ordening als de Stad Antwerpen had geen bezwaar bij de bescherming. Op 20 september 1976 bracht ook de KCML een gunstig advies uit. Tijdens het openbaar onderzoek naar de bescherming werden geen bezwaren ingediend.

⁷ Stadsarchief Antwerpen, Bouwdossier 18#56479, Advies Hoofdingenieur-directeur J. Van Gyseghem Stad Antwerpen 26 april 1974.

⁸ Onroerend Erfgoed Antwerpen, Beschermingsdossier OA001626, Hotel Saint-Antoine Groenplaats 40, Inspectieverslag Rijksdienst Monumenten en Landschappen 1 juni 1976.

⁹ *Ibid.*

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ Onroerend Erfgoed Antwerpen, Beschermingsdossier OA001626, Hotel Saint-Antoine Groenplaats 40, Kennisgeving voorontwerp van lijst 9 augustus 1976.

Het Hotel Saint-Antoine werd bij ministerieel besluit van 5 mei 1977 op ontwerp van lijst van voor bescherming vatbare onroerende goederen geplaatst. Het gebouw werd bij koninklijk besluit van 31 augustus 1977 beschermd als monument.

2.3.3. Aanvraag opheffing bescherming (1980-1981)

In het voorjaar van 1980 richtte de Regie der Gebouwen de vraag aan de Rijksdienst of de procedure voor bescherming als monument van het Hotel Saint-Antoine nog zou worden verder gezet. Zij gaf aan niet over het verdere verloop van de beschermingsprocedure te zijn ingelicht¹². De Regie achtte een verderzetting van de bescherming niet zinvol gezien de slechte bouwfysische toestand en gaf aan het gebouw te willen slopen. Door de Stad Antwerpen werd zij immers aangemaand de nodige beveiligingswerken uit te voeren in functie van de openbare veiligheid¹³. Het gebouw vormde volgens de Regie een reëel gevaar voor voorbijgangers, gezien de labiele toestand van de kroonlijst en de dakconstructie.

In haar antwoord van 24 maart 1980 deelde de Rijksdienst verkeerdelijk mee de beschermingsprocedure niet te zullen verderzetten¹⁴. Zij oordeelde dat gezien enkel de bovenste geleding van de 19de-eeuwse pilastergevel bewaard bleef en nagenoeg het volledige interieur in de loop van de 20ste eeuw werd uitgebroken, een bescherming als monument niet langer aan de orde was. De Rijksdienst gaf aan het Hotel Saint-Antoine van het ontwerp van lijst te zullen schrappen. Wel vroeg de Rijksdienst om vooraleer tot gehele of gedeeltelijke afbraak over te gaan een schetsontwerp te willen indienen voor de vervangende nieuwbouw. De Rijksdienst ging hierbij voorbij aan de definitieve bescherming van het Hotel Saint-Antoine als monument bij koninklijk besluit in 1977. Aan het voornemen tot schrapping werd dan ook geen verder gevolg gegeven.

Op 24 maart 1981 diende de Regie der Gebouwen een aanvraag in om de bescherming van het Hotel Saint-Antoine aan de Groenplaats te willen herzien¹⁵. Het gebouw zou danig bouwvallig zijn dat het nog onmogelijk te restaureren viel. De Regie der Gebouwen stuurde aan op een spoedige opheffing van de bescherming, gezien de bouwval gevaar opleverde voor voorbijgangers en naar eigen zeggen geen enkele afdoende maatregelen getroffen kon worden buiten de volledige afbraak. De Regie had inmiddels afgezien van het plan om kantooruitbreiding voor de postdiensten te realiseren op deze locatie. De vraag tot opheffing werd echter ingegeven door de geplande premetrowerken voor de nieuwe noord-zuidverbinding door de Maatschappij voor het Intercommunaal Vervoer te Antwerpen (MIVA). De aanzienlijke bouwput voor de aanleg van deze ondergrondse lijn met halte aan de Groenplaats zou de volledige afbraak van het Hotel Saint-Antoine noodzaken. De Regie wenste de vrijgekomen terreinen tijdelijk aan de MIVA over te dragen om deze na de beëindiging van de werken opnieuw te kunnen bebouwen.

In april 1981 onderzocht de Rijksdienst voor Monumenten- en Landschapszorg de bouwfysische toestand van het pand¹⁶. Hoewel het gebouw op verschillende plaatsen zichtbare tekenen van verval vertoonde, werd de draagconstructie nog in een aanvaardbare staat bevonden. Wel bleek dat het interieur voor het grootste deel

¹² Onroerend Erfgoed Antwerpen, Beschermingsdossier OA001626, Hotel Saint-Antoine Groenplaats 40, Brief Regie der Gebouwen 17 maart 1980.

¹³ Onroerend Erfgoed Antwerpen, Beschermingsdossier OA001626, Hotel Saint-Antoine Groenplaats 40, Brief Stad Antwerpen 25 februari 1980.

¹⁴ Onroerend Erfgoed Antwerpen, Beschermingsdossier OA001626, Hotel Saint-Antoine Groenplaats 40, Brief Rijksdienst voor Monumenten- en Landschapszorg 24 maart 1980.

¹⁵ Onroerend Erfgoed Antwerpen, Beschermingsdossier OA001626, Hotel Saint-Antoine Groenplaats 40, Brief Regie der Gebouwen 24 maart 1981.

¹⁶ Onroerend Erfgoed Antwerpen, Beschermingsdossier OA001626, Hotel Saint-Antoine Groenplaats 40, Inspectieverslag Rijksdienst voor Monumenten en Landschapszorg 7 april 1981.

ontmanteld was en verschillende ruimtes zich in een verregaande staat van degradatie bevonden. Ter hoogte van de tweede verdieping werd een beschermende constructie aangebouwd voor neervallende stukken van de kroonlijst en de dakrand.

De Provinciale Commissie voor Monumenten en Landschappen bracht op 22 april 1981 een ongunstig advies uit over de vraag tot opheffing van de bescherming als monument van het Hotel Saint-Antoine¹⁷. Gezien bepaalde delen van het beschermde goed geen erfgoedwaarden hadden, had de provinciale commissie geen bezwaar tegen de sloop van het interieur en de achterbouw. De gevels aan de Groenplaats en een gedeelte aan de Geefsstraat waren echter te behouden. Een wijziging van het beschermingsbesluit van 1977 tot een bescherming van louter de gevels en de bedaking zou hierbij een oplossing kunnen bieden. Om voldoende controle te kunnen uitoefenen en richting te kunnen geven aan de eventueel vervangende nieuwbouw gaf de provinciale commissie echter de voorkeur de bescherming aan te houden.

De Rijksdienst beoordeelde de aanvraag tot opheffing finaal ongunstig¹⁸. Een opheffing van de bescherming leek niet vereist, gezien de delen zonder erfgoedwaarde afgebroken konden worden met een machtiging:

"Als conclusie mag gesteld worden dat enkel het gebouw aan de Groenplaats een zekere, zij het relatieve, monumentale waarde heeft. Uitsluitend de bovenste verdiepingen vertonen nog een pilasterordonnantie terwijl die op de gelijkvloers en de eerste verdieping werd weggebroken om plaats te maken voor uitstalramen. De achtergebouwen zijn gelijkvloerse ruimten afgedekt met golfplaten. Deze ruimten fungeerden als stapelplaats. Tegen een afbraak van deze delen zou geen bezwaar zijn. Hiervoor kan een afzonderlijke machtiging gegeven worden zonder dat een deklassering vereist is.¹⁹"

Aan het voorstel voor opheffing van de bescherming werd geen verder gevolg gegeven.

2.3.4. Hernieuwde vraag tot opheffing (1983)

In 1983 stuurden zowel de Regie der Gebouwen als het MIVA opnieuw aan op de opheffing van de bescherming als monument van het Hotel Saint-Antoine.²⁰ De werfinrichting voor de werken aan de premetro in Antwerpen werd bemoeilijkt door het behoud van de gevels. Instandhouding zou resulteren in een aanzienlijke meerkost, alleen al omwille van de toegenomen werfonkosten door de verhoogde technische moeilijkheidsgraad. Gezien de Regie der Gebouwen niet langer plannen koesterde om een kantooruitbreiding te realiseren op deze locatie, zou de gevel na de afbraak van het gebouw in functie van de werfinrichting en uitvoering van de premetrowerken open en bloot komen te staan, ten prooi aan weersomstandigheden en aftakeling. De Regie achtte een instandhouding in die omstandigheden weinig zinvol en stuurde aan op een opheffing van de bescherming.

De Afdeling Monumenten en Landschappen verzette zich echter ten stelligste tegen een opheffing²¹. De Afdeling kon in geen geval akkoord gaan met een volledige afbraak van het pand omwille van de aanleg van een bouwput zonder dat betrokkenen vooruitzichten

¹⁷ Onroerend Erfgoed Antwerpen, Beschermingsdossier OA001626, Hotel Saint-Antoine Groenplaats 40, advies Provinciale Commissie voor Monumenten en Landschappen Antwerpen 22 april 1981.

¹⁸ Onroerend Erfgoed Antwerpen, Beschermingsdossier OA001626, Hotel Saint-Antoine Groenplaats 40, Inspectieverslag Rijksdienst voor Monumenten en Landschapszorg 7 april 1981.

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ Onroerend Erfgoed Antwerpen, Beschermingsdossier OA001626, Hotel Saint-Antoine Groenplaats 40, brief MIVA 3 juni 1983 en brief Regie der Gebouwen 17 juni 1983.

²¹ Onroerend Erfgoed Antwerpen, Beschermingsdossier OA001626, Hotel Saint-Antoine Groenplaats 40, Brief Afdeling Monumenten- en Landschapszorg 23 juni 1983.

boden over de toekomstige invulling na de voltooiing van de werken. Ook aan dit voorstel tot opheffing van de bescherming werd geen verder gevolg gegeven.

2.3.5. Aanvraag sloop achterbouw werfinrichting MIVA (1985)

In oktober 1985 diende het Ministerie voor Verkeerswezen een aanvraag in om de achterbouw van het Hotel Saint-Antoine te mogen slopen in functie van de werfinrichting voor de werken van het MIVA aan de premetro (zie documentatiebijlage 5.2. figuur 8)²². De Stad Antwerpen verklaarde zich akkoord met de afbraak van enkel de achterbouw, gezien dit onderdeel vanuit het oogpunt van monumentenzorg geen waarde had²³. De Stad vroeg echter dat de voorbouw behouden bleef, alsook dat de nodige beveiligingswerken uitgevoerd werden om hoog oplopende herstellingskosten te vermijden²⁴.

Op de vergadering van 3 april 1985 gaf het Bestuur Monumenten en Landschappen aan dat de achterbouw van het Hotel Saint-Antoine mits toelating of machtiging afgebroken mocht worden gezien de geringe erfgoedwaarde²⁵. Het Bestuur drong er op aan de voorbouw met voor- en zijgevel te behouden. De structuur van de voorbouw diende behouden te blijven om stabiliteitsproblemen te vermijden.

2.3.6. Aanvraag volledige sloop werfinrichting MIVA (1987)

Door de snelle aftakeling van het Hotel Saint-Antoine aan de Groenplaats bleek het behoud van de voorbouw na enige jaren toch mogelijk risicovol voor de werfinrichting van de premetro.²⁶ Na de vergaderingen van 30 januari en 2 februari 1987 verklaarde het Bestuur voor Monumenten en Landschappen zich akkoord met een volledige afbraak van het Hotel Saint-Antoine.²⁷ Zij gaf tegen het advies van de Stad in toestemming om de gevels van het gebouw te demonteren om deze nadien herop te bouwen. De bouwfysische toestand van het gebouw was er volgens het Bestuur danig op achteruit gegaan dat instandhouding, zelfs met nodige schoringswerken, een niet te verantwoorden risico inhield. Het Bestuur vroeg de Regie der Gebouwen om deze piste verder te onderzoeken alvorens een machtiging te kunnen geven. Voor de ontmanteling van de gevel diende zij bovendien een fotogrammetrische opname van de gevel aan de Groenplaats te maken. Ook zou het Bestuur de relevante onderdelen in de gevel aanduiden die als model zouden dienen voor latere reconstructie. De gevels dienden na ontmanteling op een constructief verantwoorde wijze heropgebouwd te worden, waarbij tevens de aanzet gegeven zou worden voor de verdere restauratie van het gebouw in functie van de te bepalen bestemming.

In haar brief van 3 maart 1987 drukte de Stad Antwerpen haar verbazing uit bij de principiële goedkeuring voor de volledige sloop van het Hotel Saint-Antoine en de ontmanteling van de gevels in functie van reconstructie.²⁸ De Stad gaf aan niet akkoord te gaan met de sloop van het beschermde monument zonder voorafgaand advies van de KCML. Zij wees het Bestuur Monumenten en Landschappen dat zij in een soortgelijk dossier

²² Stadsarchief Antwerpen, Bouwdossier 18#67187, Brief Bestuur van de Stedebouw en de Ruimtelijke Ordening 15 oktober 1985.

²³ Stadsarchief Antwerpen, Bouwdossier 18#67187, Advies Dienst Monumentenzorg Stad Antwerpen 18 november 1985.

²⁴ Stadsarchief Antwerpen, Bouwdossier 18#67187, Brief Stad Antwerpen 21 mei 1986.

²⁵ Onroerend Erfgoed Antwerpen, Beschermingsdossier OA001626, Hotel Saint-Antoine Groenplaats 40, verslag vergadering Ombouw station Groenplaats 3 april 1985.

²⁶ Onroerend Erfgoed Antwerpen, Beschermingsdossier OA001626, Hotel Saint-Antoine Groenplaats 40, proces-verbaal plaatsbeschrijving Bureel voor Landmeetkunde & Expertises Gerry Braem 21 januari 1987.

²⁷ Stadsarchief Antwerpen, Bouwdossier 18#67187, Brief Bestuur Monumenten en Landschappen aan Regie der Gebouwen 10 februari 1987.

²⁸ Onroerend Erfgoed Antwerpen, Beschermingsdossier OA001626, Hotel Saint-Antoine Groenplaats 40, brief Stad Antwerpen 3 maart 1987.

oordeelde dat de volledige afbraak en heropbouw van de traditionele diephuizen in de Braderijstraat 8-10 gepaard ging met een verlies aan erfgoedwaarden²⁹.

Op 30 maart 1987 diende het MIVA een nieuwe slooiaanvraag in voor de werfinrichting, zij het enkel voor de afbraak van de achterbouw³⁰. Het gewijzigd voorstel ging uit van het behoud en de schoring van de gevels (zie documentatiebijlage 5.2. figuur 9).

In een inspectieverslag van april 1987 stelde het Bestuur voor Monumenten en Landschappen de vergevorderde staat van verval vast, waarbij zij het integraal behoud van de voorbouw in vraag stelde³¹. Hoewel het technisch nog steeds mogelijk bleek de voorbouw te behouden, zou bij een restauratie en herbestemming zowel het dak, de binnenbouw als de achtergevel verwijderd of uitgebroken moeten worden. Het Bestuur achtte integraal behoud niet langer aangewezen. Gezien de beperkte intrinsieke erfgoedwaarde van de achtergevel, het interieur en het dak, werd voorgesteld enkel de gevels aan de Groenplaats en de Geefsstraat te behouden en deze te schoren, zodat de overige delen afgebroken kunnen worden. De Stad Antwerpen kon met deze oplossing instemmen gezien aan de voorwaarde van het behoud van de zuidelijke pleinwand aan de Groenplaats voldaan werd. Het stadsbestuur vond het in die omstandigheden wel noodzakelijk het beschermingsbesluit aan te passen.

Het Bestuur voor Monumenten en Landschappen vaardigde op 6 april 1987 een machtigingsbesluit uit voor de afbraak van het Hotel Saint-Antoine met behoud van gevels en deelde de Regie der Gebouwen mee de procedure voor de gedeeltelijke opheffing van de bescherming te zullen opstarten³².

Het advies van de KCML over de vraag tot gedeeltelijke sloop van het Hotel Saint-Antoine met behoud van de voor- en zijgevel werd pas na de machtiging ingewonnen. In haar advies gaf de commissie aan op basis van het verslag van het Bestuur akkoord te kunnen gaan met de gedeeltelijke afbraak van het monument. De KCML vroeg het beschermingsbesluit te willen wijzigen tot bescherming van enkel de voorgevel en aansluitende zijgevel³³.

Op 11 september 1987 werd aan de Vlaamse gemeenschapsminister van Cultuur voorgesteld om de bescherming van het Hotel Saint-Antoine in Antwerpen gedeeltelijk op te heffen³⁴. De instandhoudingsproblematiek zou voorgelegd zijn aan de KCML die zich bij het standpunt van gedeeltelijk opheffing met behoud van de gevel aansloot, gezien de actuele veiligheidsrisico's en de beperkte erfgoedwaarde van het interieur. Aan het voorstel voor gedeeltelijke opheffing werd geen verder gevolg gegeven.

2.3.7. Voorstel nieuwbouw 'Lombardia Gardens & Karios' nv Kairos (1992)

Op 1 april 1992 diende nv Kairos een aanvraag in voor de bouw van een grootschalig nieuwbouwcomplex met appartementen en handelsruimtes ter hoogte van de Groenplaats,

²⁹ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2023: *De Vijf Ringhen of 't Gulden Vingerleyn* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/3930>; AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2023: *Roosenhoet* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/3931>.

³⁰ Stadsarchief Antwerpen, Bouwdossier 18#67187, Machtigingsbesluit voor het uitvoeren van werken 6 april 1987.

³¹ Onroerend Erfgoed Antwerpen, Beschermingsdossier OA001626, Hotel Saint-Antoine Groenplaats 40, Inspectieverslag Bestuur Monumenten en Landschappen 6 april 1987.

³² Stadsarchief Antwerpen, Bouwdossier 18#67187, Machtigingsbesluit voor het uitvoeren van werken 6 april 1987.

³³ Onroerend Erfgoed Antwerpen, Beschermingsdossier OA001626, Hotel Saint-Antoine Groenplaats 40, Brief Bestuur Monumenten en Landschappen 11 september 1987

³⁴ Onroerend Erfgoed Antwerpen, Beschermingsdossier OA001626, Hotel Saint-Antoine Groenplaats 40, Brief Bestuur Monumenten en Landschappen 11 september 1987.

de Geefsstraat en de Lombardenvest (zie documentatiebijlage 5.3. figuur 10-12). De ontwerpplannen voor het project 'Lombardia Gardens & Kairos' van het bureau AWG van architect bOb Van Reeth (1943-) voorzagen de sloop van de bewaarde voor- en zijgevel van het Hotel Sainte-Antoine (zie documentatiebijlage 5.3. figuur 13-15). De motivatienota gaf aan dat de bewaarde geveldelen op de hoek Geefsstraat-Schoenmark en Groenplaats een merkwaardigheid vormden, maar behoud niet langer aanbevelenswaardig was. In de publieke opinie zouden de bewaarde gevelopstanden hoofdzakelijk gelinkt worden met de recente premetrowerken en de controverses hieromtrent. Het nut van de instandhouding van het gevelfragment diende volgens de ontwerpers vooral gezien te worden als visuele afscherming van het braakliggend stuk grond ten tijde van de werfinrichting. Gezien de geringe bouwhistorische waarde van de resterende muurfragmenten en de eigen kwaliteiten inzake *urban design* van het voorgestelde ontwerp achtten de ontwerpers het behoud niet langer zinvol.

Het Bestuur voor Monumenten en Landschappen oordeelde dat het voorgestelde ontwerp afbreuk deed aan de homogeniteit van de bestaande pleinwand van het Postgebouw tot aan het Bisschoppelijk Paleis. De vraag tot afbraak en vervanging van de gevel werd op 13 april 1992 geweigerd.

2.3.8. Voorstel gehele opheffing (1992)

In het najaar van 1992 stelde het Bestuur Monumenten en Landschappen dan toch voor om de bescherming als monument van het Hotel Saint-Antoine volledig op te heffen³⁵. In een vergadering van 4 juni 1992 werd een omstandig verslag aan de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen voorgelegd waarin de historiek van het pand geschetst werd samen met het gemotiveerd voorstel voor opheffing van de bescherming van de gevelrestanten. De commissie adviseerde het voorstel echter ongunstig:

"Het voorstel tot deklassering van de gevel van het gebouw gelegen Groenplaats 40 – hoek Geefsstraat te Antwerpen, wordt ongunstig geadviseerd. De Commissie oordeelt dat de bestaande gevel moet behouden blijven en in het voorgestelde project ingepast worden. De Commissie is van mening dat de consolidatie en stabilisatie ter plaatse, dus zonder afbraak, mogelijk moet zijn."

In haar advies aan de bevoegde minister J. Sauwens, Gemeenschapsminister van Verkeer, Buitenlandse Handel en Staatshervorming, oordeelde het Bestuur dat het advies van de KCML niet gevolgd kon worden. Zij gaf aan dat de gevel nog slechts een restant vormde van het vroegere gebouw. Door de werken aan de premetro was de gevel volledig vrij komen te staan. Het Bestuur oordeelde dat in de huidige omstandigheden een restauratie niet langer tot de mogelijkheden behoorde. Het volledig heropbouwen en reconstrueren van een gevel, waarbij van het interieur niet meer bewaard bleef, leek hen in strijd met alle beginselen van de goede monumentenzorg. Het Bestuur gaf in haar advies aan de bescherming van het hotel Saint-Antoine volledig te willen opheffen.

Aan het voorstel van opheffing werd echter geen verder gevolg gegeven. Vermoedelijk kreeg het advies van het Bestuur voor Monumenten en Landschappen geen navolging en nam de bevoegde minister het standpunt in dat de bewaarde gevelfragmenten te behouden waren. De plannen voor het project ter hoogte van de Groenplaats, Geefsstraat en Lombardenvest werden hierop bijgesteld, waarbij de integratie van de gevels in het nieuwbouwproject werd onderzocht. In het uitgevoerde project in 1992-1994 werd enkel een deel van het bewaarde noordelijke gevelfragment van het Hotel Saint-Antoine behouden en geïntegreerd in het nieuwbouwproject (zie documentatiebijlage 5.3. figuur 16-18). De bewaarde gevelfragmenten van de zijgevel, alsook de hoektravee en linker zijtravee van de noordgevel werden afgebroken. Ook de plint werd volledig vernieuwd,

³⁵ Beschermingsdossier OA001626, Hotel Saint-Antoine Groenplaats 40, Brief Bestuur Monumenten en Landschappen 17 september 1992.

waardoor enkel een deel van de tweede en derde bouwlaag van de noordgevel als materiële getuige van het voormalige Hotel Saint-Antoine behouden bleef in het nieuwbouwproject.

2.4. Fysieke toestand van het onroerend goed

De fysieke toestand van het onroerend goed waarvoor dit opheffingsdossier wordt opgemaakt is vastgesteld tijdens een plaatsbezoek op 30 april 2022. De fysieke toestand is op dat moment fotografisch gedocumenteerd. Deze registratie is als bijlage bij het ministerieel besluit gevoegd en geeft een beeld van de toestand van het onroerend goed op het moment van de opheffing.

Een deel van de tweede en derde bouwlaag van de noordgevel werd omstreeks 1992-1994 geïntegreerd in een nieuwbouwproject. Deze geveldelen zijn op heden bewaard en bevinden zich behoudens verborgen gebreken in een goede bouwfysische toestand.

2.5. Juridische toestand

2.5.1. Adres en kadaster

Het Hotel Saint-Antoine is gelegen Groenplaats 40, 40a in Antwerpen op het perceel kadastraal gekend als: Antwerpen, 3de afdeling, sectie C, perceelnummer 1905L (deel) en deel van het openbaar domein.

In het beschermingsbesluit van 31 augustus 1977 wordt dit kadastraal omschreven als: Antwerpen, sectie C, perceelnummer 1905C.

2.5.2. Onroerend erfgoed

Op het omgevingsplan in bijlage bij dit dossier is het onroerend erfgoed aangeduid dat in de buurt ligt van het onroerend goed waarvan de bescherming wordt opgeheven.

In de onmiddellijke omgeving van het monument bevindt zich onderstaande beschermde gebouwen:

- *Bisschoppelijk paleis*, Schoenmarkt 2 Antwerpen, beschermd monument: <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/6698> (beschermd als monument bij koninklijk besluit van 2 september 1976).
- *Herenhuis: geveldelen (Hotel de Proli)*, Groenplaats 41-42 Antwerpen, beschermd monument: <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/6408> (beschermd als monument bij koninklijk besluit van 2 september 1976).
- *Postkantoor*, Groenplaats 43, beschermd monument: <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/4842> (beschermd als monument bij koninklijk besluit van 17 juli 1981).
- *Warenhuis Grand Bazar*, Groenplaats 31, beschermd monument: <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/6160> (beschermd als monument bij koninklijk besluit van 17 juli 1981).
- *Karbonkelhuis*, Groenplaats 33-33A, beschermd monument: <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/6816> (beschermd als monument bij besluit van de Vlaamse Regering van 6 november 1985).

2.5.3. Omgeving

Het perceel kadastraal gekend als Antwerpen, 3de afdeling, sectie C, perceelnummer 1905L, is op het gewestplan aangeduid als woongebied met culturele, historische en/of esthetische waarde en gelegen in het gemeentelijk ruimtelijk uitvoeringsplan (RUP) "Binnenstad", goedgekeurd op 26 april 2012.

3. EVALUEREND GEDEELTE

3.1. Evaluatie van de opheffing van de bescherming

Het Hotel Saint-Antoine, Groenplaats 40, 40a in Antwerpen, werd bij koninklijk besluit van 31 augustus 1977 beschermd als monument.

Het Hotel Saint-Antoine werd voorgedragen voor bescherming omwille van de artistieke waarde als hotel uit het tweede kwart van de 19de eeuw met bewaarde neoclassicistische pilastergevel. Het gebouw vormde vanuit stedenbouwkundig oogpunt een waardevol ensemble met het voormalige Bisschoppelijke Paleis, het Hotel de Proli en het Hoofdkantoor van de Posterijen. De pilastergevel maakte bovendien deel uit van het te behouden gevelfront van de zuidelijke pleinwand met aansluitende lijstgevels aan de Groenplaats.

Op 6 april 1987 gaf het Bestuur voor Monumenten en Landschappen een machtiging voor de gedeeltelijke afbraak van het Hotel Saint-Antoine voor de werfinrichting van de premetro aan de Groenplaats. Enkel de noordgevel aan de Groenplaats en een deel van de zijgevel aan de Geefsstraat werden hierbij behouden. Zowel het interieur, de bedaking als de achterbouw van het monument werden gesloopt. Aan het voornemen om de bescherming aan te passen aan de gewijzigde toestand werd geen gevolg gegeven.

In de jaren 1992-1994 werd op deze locatie een nieuwbouwproject met appartementen en handelsruimtes gerealiseerd waarin enkel een deel van de noordgevel van het Hotel Saint-Antoine geïntegreerd werd.

Van het Hotel Saint-Antoine resteert vandaag dus enkel een deel van de noordgevel. Gezien de sloop van zowel de zijgevel aan de Geefsstraat, als de hoektravee, linkerzijtravee en plint ter hoogte van de Groenplaats werd het bewaarde gevelfragment volledig geïsoleerd in de nieuwbouw. De herkenbaarheid van het Hotel Saint-Antoine is volledig aangetast door het fragmentair behoud van de gevelopstand. De integratie van slechts een deel van de bewaarde neoclassicistische pilastergevel in het nieuwbouwproject in de jaren 1990 is een nefast voorbeeld van façadisme, waarbij de opgelegde voorwaarden voor instandhouding van de bewaarde geveldelen hun doel voorbijgeschoten.

De erfgoedwaarden van het monument gingen volledig verloren door de sloop van het interieur, de achterbouw en de bedaking van het Hotel Saint-Antoine in 1987 en de integratie van slechts een beperkt deel van de gevel in een nieuwbouwproject in 1992-1994.

De bescherming als monument van het Hotel Saint-Antoine, Groenplaats 40, 40a in Antwerpen, wordt opgeheven omdat de erfgoedwaarden van het beschermde goed onherstelbaar zijn aangetast of verloren gegaan.

3.2. Registratie van de erfgoedwaarden die verloren gaan

De erfgoedwaarden zijn reeds volledig verloren gegaan door de gedeeltelijke sloop in 1987 en de integratie van slechts een beperkt deel van de gevel in een nieuwbouwproject in 1992-1994.

Voorliggend opheffingsdossier registreert de erfgoedwaarden van het Hotel Saint-Antoine in voldoende mate. Er zijn bijgevolg geen bijkomende maatregelen vereist voor de registratie van de erfgoedwaarden of het behoud van erfgoedelementen in een onroerenderfgoeddepot.

3.3. Motivering van de afbakening van de opheffing

De bescherming als monument van het Hotel Saint-Antoine, Groenplaats 40, 40a in Antwerpen, wordt geheel opgeheven. Het kadastraal perceel gevat door de opheffing is opgenomen in artikel 2 van het ministerieel besluit.

4. BRONNEN

4.1. Archieven

4.1.1. Archief Onroerend Erfgoed

Onroerend Erfgoed Antwerpen, Beschermingsdossier OA001626, Hotel Saint-Antoine Groenplaats 40

4.1.2. Stadsarchief Antwerpen

Bouwdossiers

Bouwdossier 18#56479 (1974), afbraak - art. 48

Bouwdossier 18#67187 (1986), afbraak achterbouw Galeries Nationales en behoud voorgevel - art. 48

Iconografie

15#97, *Reclamedrukwerk met niet erg waarheidsgetrouwe afbeelding van hotel en Groenplaats. Op de achterzijde een opsomming van de bezienswaardigheden van Antwerpen* (Verzamelaar: Aerts, François).

FOTO-PEO#3432, *Blijde intrede koning Albert I en koningin Elisabeth: feestverlichting gebouwen. Hotel St. Antoine* (L. Respen Phot. Anvers, ca. 1912?).

GP#2872, *Schoenmarkt: de hoek met de Groenplaats, Antwerpen* (1923)

GP#2877, *Schoenmarkt: de straat, Antwerpen* (1923)

FOTO-OF#2913, *Schoenmarkt: Hotel Saint-Antoine, Antwerpen na 1879* (ongedateerd)

FOTO-OF#4246, *Pre-metro, de Groenplaats, Antwerpen* (Meyers, Ronny fotograaf; De Nieuwe Gazet 13 juni 1972).

FOTO-OF#4304, *Pre-metro, bouwwerf Schoenmarkt- Groenplaats, Antwerpen* (Meyers, Ronny fotograaf; De Nieuwe Gazet 25 april 1974).

934#22916, *Groenplaats; bouw ondergrondse parking, Antwerpen* (1992)

934#22921, *Groenplaats; bouw ondergrondse parking, Antwerpen* (1992)

FOTO#43969, *Werken aan de Groenplaats. (pre-metro) september 1992* (1992)

FOTO#43999, *Werken aan de Groenplaats. (pre-metro) oktober 1992* (1992)

4.2. Digitale bronnen

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2023: *Hotel Saint-Antoine* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/4016> (geraadpleegd 27 maart 2023).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2023: *Hotel de Proli* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/4017> (geraadpleegd 27 maart 2023).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2023: *Hoofdkantoor van de Posterijen* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/4018> (geraadpleegd 27 maart 2023).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2023: *De Vijf Ringhen of 't Gulden Vingerleyn* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/3930> (geraadpleegd 27 maart 2023).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2023: *Roosenhoet* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/3931> (geraadpleegd 27 maart 2023).

5. BIJLAGEN BIJ HET INHOUDELIJK DOSSIER

5.1. Omgevingsplan

5.2. Fotobijlage

De fotoregistratie van de fysieke toestand, gevoegd als bijlage bij het ministerieel besluit, bevat alle relevante foto's voor dit dossier. Er is geen afzonderlijke fotobijlage bij het dossier gevoegd.

5.3. Documentatie

De documentatie bij het inhoudelijk opheffingsdossier bevat bijkomend materiaal zoals kaarten, postkaarten, archieffoto's, bouwplannen, kadastermutaties, hoogtemodellen, e.d. dat het dossier verder onderbouwt of illustreert.